

İRÂDE-İ MİLLİYE GAZETESİ

HÜSEYİN YILDIRIM

Anadolu'da başlayan kurtuluş hareketinin yayın organı olan "İrade-i Milliye" Mustafa Kemal'in çalışmaları sonucunda Sivas'ta çıkmıştı. Sivas Valisi Elhaç Ahmet İzzet Paşa tarafından 1878 yılında tesis edilen vilayet matbaası¹ milli mücadele döneminin ilk gazetesi olan İrade-i Milliye'nin basım yeri oluyordu. Basının önemini çok iyi bilen Mustafa Kemal, henüz Sivas Kongresi'nin toplandığı ilk günkü oturumda bu konuyu ele almıştı. İsmail Hami Bey "... efendim, bendeniz hem yakında neşredilecek gazetemizde (İrade-i Milliye) meşgul olacağım..."² diyordu. Bu konu, diğer günler araya önemli konuların girmesi üzerine böylece kapanmıştı. Nihayet 11 Eylül'de Rauf Bey, "propaganda için bir gazete çıkarılacaktı. Arkadaşlarımızdan bir heyet bazı evrakımızın neşri ve yazılar yazılmasıyla meşgul olmalıdır, kongre dağıldıktan sonra herkes hususi işleriyle meşgul olur, bunu şimdiden halletmelidir"³ diyordu.

Mustafa Kemal'de 11 Eylül'de Sivas Kongresi sona ererken bu önemli silahtan mahrum olduğunu görüyordu. Kongre azalarından Sivas'ın emektar muallimi Rasim Bey'e başvurarak :

"— Bir gazete çıkaracağım. Mesul müdürlüğünü üzerine alacak itimada şayan biri lâzım."⁴

Rasim Bey de, derhal araştırmaya başlayarak, öğrencilerinden yirmi iki yaşındaki Selahattin Bey'i bulmuş, güvendiği bu gence teklifini yapmıştı. Selahattin Bey o günleri şöyle anlatmaktadır: "Atatürk, kendisiyle teması olan zevata Sivas'ta bir gazete çıkarmak kararında olduklarını ve bunun içinde bir münasib kimsenin kendisine tanıtılmasını emretmişler... Hemşehrilerim bu zata beni münasib görerek arzettiler ve Sivas Kongresi'nin naşiri efkârı olmak üzere bir gazetenin çıkarılması ve imtiyazının adıma alınmasını Büyük Ata bana emrettiler... Derhal mahalli hükümete

¹ "1973 Sivas İli Yılığ", Önder Matbaa, Ankara, 173, ss. 197-198,

² Uluğ İğdemir, "Sivas Kongresi Tutanakları" Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969, s. 1.

³ İğdemir, a.g.e., s. 2.

⁴ Ömer Sami Coşar, "Milli Mücadele Basını", Gazeteciler Cemiyeti Yayını, No 5 (tarifsiz), s. 113.

müracaat ettim. İbtidamızı tahkikat bahanesiyle geciktiriyorlardı... Nihayet Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin beyannamesinin muamelesi ikmal edilirken bir yandan da bizim imtiyazımızı verdiler.

Gazetenin ebadı 30×50 santimetre genişliğinde dört sayfadan ibaretti. Başlığı da, elde mevcut harflerin en büyüğü ile dizilmişti..."⁵

Bir klişe yaptırmak mümkün olmadığından 36 punto nesih harflerle "İrade-i Milliye" adı dizilmişti. Gazetenin şekil ve sütunlarının durumu sermürettip Mahmut Efendi tarafından yapılıyordu.⁶ Sivas Vilayet matbaasında bulunan baskı makinası meşrutiyet döneminde getirilmişti. Anadolu'daki pek çok köhne makina gibi bu da kolla çevriliyordu. Matbaada bu köhne makina yanında iki kasa harf ve iki mürettib vardı. Vilayet matbaa müdürü Abdülkadir yanında, baş mürettip Mahmut ve ikinci mürettip Nadir Efendi'lerden oluşan üç kişinin çalışması sonucu kol dönmüş ilk nüsha çıkmıştı. "... Mustafa Kemal'in yaveri Ruhi Bey, daha mürekkebi yaş gazeteyi alarak, koridorun hemen ötesindeki bir odaya girmişti. Vilayet matbaasının bulunduğu binanın sağı mürettiphane, makine dairesi, solu da, idarehane idi. Başka yer bulunamamış; Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin merkezi bu idarehanenin bir odasına yerleşmişti... Mustafa Kemal de, sık sık buraya gelirdi. İrade-i Milliye'nin ilk nüshasına şöyle bir göz gezdirdiğinde canı da sıkılmamış değildi. Bir prensip kararı vardı: Gazetede imzalı yazı yok. Buna rağmen verdiği direktifle yazılmış yazının altında koca bir imza duruyordu: İsmail Hami."⁷

"Harekât-ı Milliye'nin Esbabı" adlı yazıyı Mustafa Kemal'den aldığı direktif üzerine yazan, İstanbul delegesi olarak kongreye katılan ve aynı zamanda bir gazeteci olan İsmail Hami idi. 14 Eylül 1919 da dört sayfa halinde çıkan İrade-i Milliye gazetesinin bu ilk sayıda bu yazıdan başka, kongre haberleri, Mustafa Kemal Paşa'nın kongreyi açış nutku, kongrenin Padişah'a çektiği tel, millete hitab eden beyanname, Mustafa Kemal'in Mayıs ayında Havza'dan Padişah'a yolladığı telgraf ve pek çok önemli yazı yer alıyordu.

Gazete, ilk zamanlarda baskı bakımından pek çok sıkıntıya uğramıştı. Bunlar malzeme olduğu kadar, özellikle iki çalışanı olan Mahmut ve Nadir Efendi'lerin korkutulmasıydı. "... bu iki çalışkan mürettibi bazı fesatçılar ve bozuncular korkutmuşlar... demişler ki :

⁵ Selahattin Ulusalark, "Ulus, 14.9.1941", s. 5.

⁶ Abdülkadir Sarsözen, "Ulus, 14.9.1941", s. 5.

⁷ Coşar, a.g.e., s. 114.

— Padişah'a isyan mahiyetinde yazılar ile dolu olan İrade-i Milliye gazetesini çıkarana larla beraber mürettepleri de ipe çekecekler...”

Bunun üzerine elleri işten soğuyan bu mürettepleri, müdür Abdülkadir ve Selahattin, aydınlatarak durumun böyle olmadığını ve “... tuttuğumuz ve takip ettiğimiz bu yoldan başka vatanın kurtuluş yolu yoktur. Eğer vatan kurtulmazsa ne matbaa kalır, ne mürettep... Sizler millet yolunda birer kahraman işçilersiniz. Kahramanlar ne menfaat ve ne de korku bilmezler...”⁸ diyerek çalışmalarını temin etmişlerdi. Eğer bu iki mürettep işten çekilseydiler, İrade-i Milliye gazetesinin neşriyatı uzun süre aksayacaktı.

İlk devrede bin kadar nüsha çıkarılan İrade-i Milliye gazetesine yurdun her tarafından telgraf ve mektuplarla abone talepleri ve tebrikler geldi. Bunun üzerine baskı sayısı gittikçe artırıldı. Birinci ve ikinci nüshalarda sürüm tahmin edilemeyeceği için ve bir de bir vilayet matbaasında hayli fazla basılması mübalağalı görüldüğü için az basılmıştı. Yapılan müracaatlar bunun yetmediğini gösterdiği gibi, günü geçmiş nüshaları yirmi değil, ikiyüz kuruşa dahi arayanlar vardı. Özellikle İstanbul'dan çok isteniyordu.⁹

Çıkan nüshaların önemli bir kısmı propaganda için her tarafa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyet'lerine, belediyelere, diğer cemiyet ve halk birliklerine gönderiliyordu. İşgal altındaki yerlerde uygulanan sansür, gazetenin buralara gitmesini engellediği için nafia başmühendisliği, maarif ve ziraat ve evkaf müdürlükleri gibi resmi damgalı zarflar içine koyarak yollama yolu benimsendi. Çünkü, İstanbul telgrafhanesi almış olduğu emir üzerine Sivas Kongresi'nin şehir postahanesinden yollamaya çalıştığı telgrafları dahi kabul etmiyordu. Onun için şüphe çekmeyecek bir yol düşünülmüş ve bu yol bulunarak vilayetin Nafia, Ziraat ve Baytar dairelerinin mühürlü zarfları içinde Anadolu ihtilalinin lideri Mustafa Kemal Paşa'nın gazetesi istenilen yere gönderilebilmişti.

O günlerde Sivas Ziraat Çiftlik Mektebi Müdürü olan Süleyman Fahri: “bir gün Heyet-i Temsiliye, bir tamimle İstanbul'la resmi muhaberesi olan dairelerden ellişer adet başlıklı resmî zarf istedi. Ben de, “Sivas Ziraat Çiftlik Mektebi” başlıklı zarflardan elli tane verdim. Bunların ne olacağını bilmiyordum. Fakat günün birinde İstanbul'daki “Halkalı Ziraat

⁸ Ulusalerk, a.g.e., s. 5.

⁹ Sarsözen, a.g.e., s. 5

Mektebi Âlisi" müdürü Nazım Bey'den bir mektup aldım. Kendisine gönderdiğim İrade-i Milliye gazetesine teşekkür ediyordu. O zaman bu zarflar ile İstanbul'a İrade-i Milliye gazetesinin gönderildiğini anladım." ¹⁰

Bu gazetenin bir nüshasını ele geçiren İngiliz'ler Bâb-ı Âli'ye gelerek protesto vermişlerdi. Üstelik kendilerinin Merzifon ve Samsun'u boşaltmalarından sonra Sivas halkının "Kahrolsun İşgal." diye bağırdığını ve bunu İrade-i Milliye gazetesinin dahi yazdığını belirtmişlerdi. Dahiliye Nazım Damat Şefik Paşa da, Sivas Valisi'ne gönderdiği telgrafta "Kahrolsun işgal." diye bağırdığını, bu gazetenin yazmasından şikayet ediyor, bu gibi neşriyatın önlenmesini istiyordu.

Osmanlı devletinin malı ve onun kontrolü altında bulunan, bulunması gereken Sivas Vilayet matbaası bunları dinlemiyerek çalışmalarına devam ediyor, altmışlık mürettip Nadir Efendi kendisine verilen yazıları di-ziyordu. Yine böyle bir gün tezgah üzerinde duran kağıda iyice eğilmiş, okumuş, bir daha okumuştu :

"— Allah, Allah. Bakalım. Yanlış mı, nedir?"

Hemen matbaa müdürü Abdülkadir Bey'i bularak,

"— Baksana şuraya.. "Hain Ferit" mi diyor? Bu, bizim sadrazam Damat Ferit Paşa olmaya?"

"— Evet. Sadrazam Damat Ferit için söylüyor."

Osmanlı devletinin bir vilayetinde, hem de Vilayet matbaasında Sadrazam için "haindir" diyen bir yazı nasıl dizilirdi? Bunu dizenin başına neler gelmezdi? İhtiyar mürettibin akli bir türlü bunu almıyordu. Matbaanın genç müdürü onu iknaya çalışmıştı :

"— Bunu Mustafa Kemal Paşa yazdırmış, sen korkma, dizmeye bak."

Nadir Efendi yine de elleri titriyerek yazıyı dizip tamamlayabilmişti. ¹²

İrade-i Milliye, Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ta bulunduğu müddet zarfında 19 sayı kadar çıktı. Bunlarda Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili bilgiler, Mustafa Kemal Paşa'nın bildirimleri, Heyet-i Temsiliye'nin kararları ve çeşitli yazılar yer alıyordu. İrade-i Milliye'nin ne olduğu, niçin bağım-

¹⁰ Mahmut Goloğlu, "Sivas Kongresi", Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s. 254.

¹¹ Coşar, a.g.e., s. 115-118.

¹² Coşar, a.g.e., s. 112-113.

sızlık savaşına girildiği, neler yapıldığı, memleketin neden bu duruma düştüğü, şu andaki durum, kamuoyuna bu gazete vasıtası ile duyurulmaktaydı.

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye ile birlikte İrade-i Milliye'yi de Ankara'ya götürmek istemişti. Fakat Sivas ileri gelenleri "İrade-i Milliye Sivas'ta intişara başlamakla bu memlekete tarihî bir şeref vermiştir, biz bu yüksek şerefi memlekette ebedileştirmek istiyoruz. Gazetenizi bize bağışlayınız. Aynı maksad uğrunda bu ışığı burada devam ettirelim"¹³ dediler. Mustafa Kemal de, bu isteğe uyararak gazeteyi Sivas'ta bıraktı.

Önceleri haftada bir defa çıkan gazete sonraları haftada iki ve daha sonra da günlük olarak çıkmaya başladı. Fakat, Mustafa Kemal'in Ankara'ya hareketinden sonra gazete Mustafa Kemal'in kontrolünden de uzak kaldığı için bazı istek ve yakınmalara neden oldu. İrade-i Milliye hakkındaki yakınmalar kısa sürede Mustafa Kemal'e iletilmişti. Nitekim Niğde'deki II. Fırka Komutanı Mümtez Bey, 30 Ocak 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şifre telde, Sivas'ta yayınlamakta olan İrade-i Milliye gazetesi adına abone olan kişilerin, abone bedeli olan ikibinaltmış kuruşu 8 Aralık 1919 da Sivas'taki İrade-i Milliye Gazetesi Müdürlüğüne gönderildiğini, ama bu gazetenin kendilerine yollanmadığını, artık bu gazete yönetimine itimadı olmadığını, bu yüzden de abone kaydının başarılı olmayacağını belirtmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Heyet-i Merkeziyesine 15 Ocak 1920 de yazdığı bir yazıda İrade-i Milliye Gazetesinin abonelere sürekli gönderilmesi gerektiğini hatırlatmıştı. Mustafa Kemal Ankara'da olmasına rağmen, bu yakınmalarla yakından ilgilenmiş Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önemli yayın organlarından biri olan İrade-i Milliye'nin her yere ulaşmasını sağlamak amacıyla gerekli girişimlerde bulunmuştu.¹⁴

İrade-i Milliye Gazetesi 1922 yılı sonuna kadar üç yıl Sivas'ta çıkmaya devam etti. Yalnız bölücülüğe kayan ve aynı zamanda şahsi çekişmelere giden guruplardan birinin aleti oldu. Ankara'da "Hakimiyet-i Milliye" çıkmaya başlayınca da her geçen gün daha da söndü. İstiklal mahkemesince mahkum edilen Halis Turgut'un, müdür-ü mesul olduğu dönemde

¹³ Sansöz, a.g.e., s. 5.

¹⁴ Yücel Özkaya, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt 1, sayı 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, ss. 903-904; Yücel Özkaya, "Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın", (1919-1921) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, ss. 60-61.

iki defa kapatıldı. 1921 yılının Şubat başındaki kapanışı iki buçuk ay devam etti. "... nihayet vilayet matbaasında gazetenin basılması imkanı olmadı ve yeni bir matbaa açmağa da malî kudretim müsait olmayınca gazeteyi kapadım. Sonraları memuriyetle taşrada iken matbaanın içindeki mevcut nüshalarla birlikte yandığını esefle öğrendim."¹⁵

İrade-i Milliye'nin kapanması ile diğer bir gurubun sözcülüğünü yapmak üzere Gaye-i Milliye gazetesi, 2 Mart 1921 de çıkmaya başladı. Milli Mücadele'nin en buhranlı günlerinde Sivas halkı ikiye ayrılmış ve bu gazetelerde bu ikiliği körükleyici neşriyat yapıyorlardı. Halis Turgut'un idaresi altında olan İrade-i Milliye özellikle Büyük Taarruz'dan altı ay önce bölücü faaliyetlerini şiddetlendirmiş, 1922 ilkbaharındaki belediye seçimlerinde şahsi kavgalara daha da bağlanmıştı. Son nüshasının ne zaman çıktığı ve kapandığı bilinmemektedir. 1922'nin Mart ayında son nüshasının çıktığı tahmin olunuyor.¹⁶ Bugün Ankara'da Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde 1-42 sayılar, ayrıca Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü kitaplığında da 1-42 sayılar bulunmaktadır.¹⁷ Sivas İl Kültür Müdürlüğü de, bu gazetelerin günümüz türkçesine çevrilmesi ve bilim dünyasına kazandırılması konusunda uğraş vermektedir.

¹⁵ Ulusalerk, a.g.e., s. 5.

¹⁶ Coşar, a.g.e., s. 118 - Enver Behnan Şapolyo, "Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın", Güven Matbaası, Ankara, 1969, s. 192. Halis Turgut daha sonra İzmir Suikasti nedeniyle idam edilmiştir.

¹⁷ İzzet Öztoprak, "Kurtuluş Savaşında Türk Basını", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No 230, Ankara, 1981, s. 385.